

A FEJLEMÉNY

1983 tavaszán, amikor hosszabb tartózkodásra megerkeztem Nyugat-Berlinbe, a televízióknak köszönhetően tisztelegtem a híres híreim után feltűnt a képernyőn Európa, a városnevek mellett számok jelenték a hőmérsékletet. München, Prága, Bécs, Belgrád — hol maradt Budapest? Hány fok van odabaza?

Hamar rá kellett jönnöm arra, hogy se konkrétan, se szimbólikusan nem szereplünk Európa meteorológiai térképén. Magyarországon a szelek, ha egyáltalán fújnak, mérsékelték és meghatározatlan irányúak. A hűvösebb legközelebb más szempontból langyosnak is mondhatók. Ha mégis akad némi jelentésváltozás, a lapok hangnemből árad a jóindulat. Ezek a magyarok már-már emberi módon élnek, színe úgy, mint mi, nyugatnémetek. A bukkok butuláshoz, az ellenzék lojális, a Nemzeti Bank elsőhelyettese ért a pénzügyekhez. Mindez nagyjából érdektelen, habár olykor méltó a figyelmünkre.

Az efféle tapasztalatok udván hatottak arányérzésemre. A fallal körülzárt roppant városrészen, mely pusztá létevel bizonyítja a világon uralkodó politikai erők zavarba ejtő inkompetenciáját, először hazai sebeim transzformálódtak át szűnyögszálakká. Később nemzeti és szociális problémáink is józanabb megvilágításba kerültek. Ösztöneimmel és teljes érzékenységgel rá kellett ébrednem arra, amit az agyam már korábban is felfogott: hogy egyetlen magyar probléma sem oldható meg magyar keretek között. Ady persze ezt már korábban tudta és tisztában látta valamennyiünkkel: „Hamupipóka a magyar kín”.

Ha az ember Nyugat-Berlinben a világapokat olvassa, figyelemmel kíséri a parlamenti szajalásokat, a parlamenten kívüli tiltakozó mozgalmakat, és nem ködösítik el a szemét belénevelt vagy dafke elfogultságok, fel kell ismerni: a demokráciákban — legyenek azok pluralisták vagy népiek — nem a demosz dönti el az élet sorsadöntő kérdéseit. Az emberi civilizációt bármely pillanatban elpusztíthatja valamely háborús vagy ipari katasztrófa, és fokról fokra is tönkretelheti az ökológiai egyensúly megbomlása. A létező társadalmi rendszerek abban az egyben feltétlenül hasonlítanak, hogy pusztulása tényét a nép mindenütt csak utólag regisztrálná, ha erre még képes lehetne. A véletlenül kívül csak az uralkodó rétegek bölcs belátásában és ép erkölcsi érzékében bízhatunk. Nyugat-Ber-

linben az ember élesebben észleli, mint Európa más városában, hogy ehhez a bizalomhoz csaknem patológikus derültség szükséges.

1986 júliusának utolsó napjában érkeztem haza. Ennyi idő után szembeszökőbbek a változások. Nem lehetett nem észrevenni, hogy a bizalom a politika iránt erősen megcappant nálunk. Az emberek hozzászoktak a lassan, de folyamatosan növekvő életszínvonalhoz; a számukra váratlanul bekövetkező hanyatlás most tanácsatlanságot, sőt, valamiféle meghatározatlan félelmet ébreszt. Mintha különféle okokból fellazult volna az ország lelki fegyelme; a kollektív tudatba visszaszorult rossz érzések — 1956 tragédiájának kényszerű következményei — ismét a felszínre kíváncskoznak.

Nem könnyű idehaza hasznosítani a külföldi felismeréseket. A kisebbségben élő magyarság során aggodókat nem vigasztalja, hogy Sri Lankában irtják a tami-lokat. A Duna szennyeződése miatt háborgóknak hiába mondanák, hogy Lorelei álomszép tómporát is olajos mocsok vonná be, ha még mindig a Rajnában időz-ne. Az olyasfajta érveléssel sem jutunk messzire, mely legszörge-tőbb teendőinket — a gazdasági decentralizálás és a politikai demokrácia növelését — a geopolitika realitásokra hivatkozva halogatja. A geopolitikai realitás persze túlmutat a nemzeti kereteken — de ez a realitás meghaladása-mak vágyára is áll.

Korunk politikusi mítosszá szerez-nék avatni a realitást. Mindaz, ami létezik, ami történelmileg ki-alakult, egyben tiszteletet is pa-rancsol szerintük. Gyökeres válto-zásról csak kalandorok álmodoz-nak, akik „nem veinek számot a realitással”. A mi társadalmunkat átmenetinek mondják ugyan, de öröknek szeretnék tudni. Ezt a túrhetero ellenmondást nem szüntethetjük meg, míg az uralko-dó rétegeknek érdekük fűződik hozzá. Pontosabban: az ellentmon-dás csak a különérdekek körül szerveződő „uralkodó” rétegekkel együtt küszöbölhető ki. Ehhez a demokrácia tudatának és intéz-ményrendszerének erősítésére van szükség. Ez a minden társadalmi rendszerben időszerű, nemzetközi program, melyet nemzeti feltételek között kell konkretizálni.

Ezzel jó messziről érkeztem tulajdonképpeni témámhoz: vajon az írószövetség közgyűlése és az azóta lezajlott írószövetségi fejle-mények előre- vagy visszalépést jelentenek-e a demokrácia útján?

Magán a közgyűlésen felszólalók nagy többsége — nyilván az országos atmoszféraváltozás hatására — megengedte magának az őszinte beszéd fényűzését. A demokrá-cia előfeltétele, hogy beszélni mer-jünk, még ha — mint ezt a haza-lom jelenlévő képviselője félreír-tetetlenül jelezte — semmi esé-lyünk sincs a meghallgatásra. Az őszinte beszéd értékét növelte, hogy többnyire közösségi gondok körül kristályosodott ki. Társadal-mi igazságtalanságok, nemzeti sé-relmeink, a nagyobb művészi sza-badság igénye; ezek voltak a fő témák. A népi tradíciót felvállaló írók, akiknek történelmi érdemeik, hogy a magyarok kisebbégeik sorsáért ezert aggódalom ismét közgondolkodásunk alkotóelemévé és politikai tényezővé vált, látha-tólag egyre nagyobb létszámban ismerik fel: nem csak a szom-zócsóban, itt, nálunk is több de-mokráciát kell követelnünk.

Meg kell azonban vallanom: szá-mos kritikai megnyilatkozással én sem értettem egyet. Nem egy fel-szólalásban kicsinyes provinciális-mus kísértett, alig-rejtett naciona-lizmus, rasszizmus, öskonzervatív kultúrászemlélet. Ezért azonban én nem a közgyűlést okolom, ha-nem politikai-társadalmi fejlődé-sünk egészét. Ebben az országban sosem lehetett az ideológiai har-cokat végigharcolni, mert erősebb és magasabb érdekek mindig meg-híúsították vagy vakvágányra te-relték a sorsdöntő vitákat. A nemzeti köztudatban még olyan esz-me-hullák is bűdösödnek, amelye-ket a francia nép 1789-ben elföl-deit. Ha akad nagy politikai gon-dolkodónk, mint Bibó István: négy évnyi szabad alkotás adatott meg neki, előtte és utána hosszú-hosszú csönd.

Kulturális életünk struktúrája ma sem kedvez az eszmei tisztu-lásnak. 1949 óta nem szerveződhet-tett az irodalom folyóiratok és ki-adóvállalatok köre. Különböző ké-pességű, de hasonló irányvonala-t követni kényszerülő szerkesztők-nek kell befogadniuk a teljes élő irodalmat, a maga heterogenitá-sában. Mindenki mindenről szó-hoz juthat (ha nincs tilalom lis-tán), és mindenről mindenféle stí-lusban írhat (kivéve a tabusított témákat). A kulturális kormány-zat meggátolja, hogy az övétől el-térő álláspontok szervezeti keretek között kristályosodjanak ki. Felte-hetően nincs elég önbizalma a nyílt elvi összecsapáshoz. Ezért aztán ki-ki magában füstölög, vagy baráti körben, eszmecsere-re nem kerül sor, a többség megma-rad a magánál, még ha megha-ladta is az idő. Aztán valamilyen

okból lazul a szorítás, és az írók úgy érzik: megnyitkozhatnak végre. Ilyenkor sok igaz és okos dolog mellett zavaros zagyvaságok is közönlönek. Ez a tisztulás első pillanata. Szükségkérdés, kell ahhoz, hogy ezt átkozzuk el, ami-kor a megelőző fejlődés a ludas.

Az idén januárban ismét Ber-linben jártam, és itt értesültem a Fejleményről. Csaknem valamennyi nyugatnémet újság foglalko-zott vele. Írók lépnek ki egy kom-munista vezetésű ország írószö-vetségéből, és nem is akármilyen írók. Elsősorban Gyurkó László nevével említek, aki „Kádár pártve-zér hivatalos életrajzírója”, szere-pel továbbá „egy filmstúdió veze-tője”, akinek nevével nyilván ortog-ráfiai problematikája miatt, nem közlik, azután „Juhász Ferenc lapszerkesztő és Fekete Sándor, a Jelentés társkézíró”. Kaján öröm fo-gott el. Végre olyan személyisé-gek nevével röptetik a nyugati hí-rügynökségek világgé, akiket nem lehet ezért CIA-ügynököknek ti-tulálni.

Örömmel azonban hamar elszí-várgott, amikor végiggondoltam — egyelőre merőben logikai alapon — a kilépések elképzelhető okait. A névsorból arra következtettem, hogy a hivatalos kultúrpolitika képviselői és tisztviselői — akár költők voltak korábbi éle-tükben, akár drámaírók, kritiku-sok — megsértődtek a szervezeti vereség miatt, amelyet el kellett szenvedniük. Másokat nyilván a viták hangneme riasztott el. „A meg nem gondolt gondolat”, mely ott bújkált jónéhány hozzászólás helytálló kitételei közt is. Magint másokat a politika és az irodalom konfrontációjának pusztá ténye ijesztett; ezt már megéltük, gon-dolhatták némelyek, köszönjük, nem kérünk még egyszer belőle.

A kilépés patetikus gesztusa azonban akaratlanul a korábbi írószövetségi gyakorlatot szentesítte. Eddig alapjában véve-rendben mentek a dolgok, hiszen a kilépésekre csak most került sor. Csak most vált némelyek számá-ra lehetővé, hogy az írószövet-ség tagjai maradjanak.

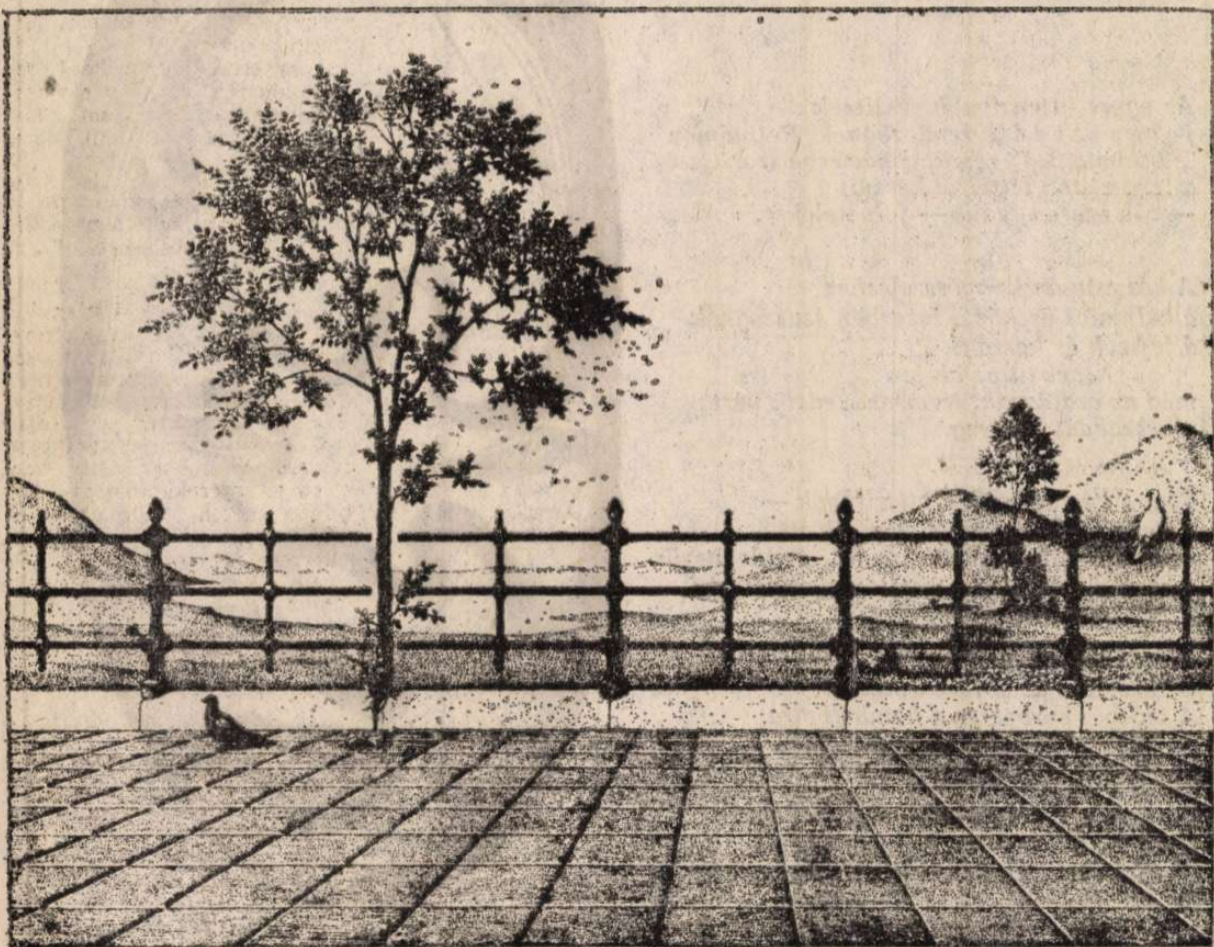
Milyen szervezetünk volt ko-rábban? Emlékszem: az 1971-es közgyűlésen arra kértem az írószövetség akkori vezetőit, járjanak közben *Különremény* című ki-nyomatott, de terjesztésre nem bocsájtott könyvem ügyében. Nem az elkobozást kimondó tilkos dön-tést akartam megváltoztatni, csu-pán azt kértem, intéznék el, hogy a döntésről a törvények előírásai-nak megfelelően írásos értesítést és indokolatot kapjak. Azon a köz-gyűlésen én voltam az egyetlen „kontesztáló”. Az írószövetség el-nöke, Darvas József zárszavában közölte: könyvem nem olvasta még, így hát érdemben az elkob-záshoz hozzászólni nem tud, any-nyit azonban máris közölhet, hogy az írószövetség egy könyv kedvé-ért nem veszélyeztetheti harmo-nikus kapcsolatát a politikai vezeté-sel. Vagyis az írószövetség, az írók érdekvédelmi szerve, hogy tovább képviselhesse az írók ér-dekeit, egyáltalán nem képviseli azokat. Valamennyien hallottuk az önfeladásnak ezt a példás meg-nyilatkozását, mégsem lépett ki az írószövetségből senki. A most kilépőkől szívesen megkérdez-ném: ha erkölcsi-politikai érzé-kenységük ennyire kifinomult, ho-gyan bírtak évtizedeken át egy olyan szövetség tagjai, részben tisztségviselői lenni, melynek munkája utasítások tudomásulvé-telére és végrehajtására szorítko-zott?

Még Berlinben kaptam kézhez Fekete Sándor *Kilépési nyilatko-zatát*. Az ilyen dokumentumok-nak jól tesz a távlat. A térbeli távlat, és az időbeli is. Régóta ti-gyelem Fekete munkásságát, a hi-vatalos kultúrpolitikának kétség-kívül legtehetségesebb publicistája ő. Életének egy korábbi stádiumá-ban csaknem zseniális elemzést írt 1956 október és általában a szovjet típusú társadalmak fejlő-déstörténetéről. Említett cikkében is megemlékezik erről a művéről, „különbön illegálisan, de itthon berjesztett” röpiratnak titulálva a mintegy 130 oldalas cikksorozatot. Eltekintve attól, hogy az írók kül-földre csempészéséért hosszú börtönbüntetésre ítélték, tehát a kül-földi terjesztésnek legalábbis a szándéka kétségkívül fennállt, megdöbbentett, hogy Fekete Sán-dor ma már az „itthon-terjesz-tést” morálisan a külföldi forgal-mazás fölé helyezi. Pedig az ál-tala is tisztelt notórius külföldön-terjesztőknek se szeri, se száma.

Heine nevét említsem, vagy Szé-chenyiét, Marxét, Leninét, Gorki-jét, Lukácsét? Nincs olyan író, aki elsősorban nem odahaza szeretné terjeszteni a művét; de ha erre nincs lehetősége, és mandandóját elég fontosnak érzi, többnyire ar-ra kényszerül, hogy külföldön ke-ressen kiadót magának. Nem ez „itthon” vagy a „külföldön” és nem is a „legálisan” vagy „ille-gálisan” ellentétpárja szabja meg egy adott mű morális és szellemi értékét, hanem tartalma és szín-vonala.

Mindezt valaha Fekete Sándor is tudta. Említett „röpiratában” nagy szellemi fölényvel gúnyoló-dik azokon, akik valamilyen ellen-zéki mozgalmat, felkelést, forradalmat, valamely politikai képpé-nyen válságát „külföldi hatalmak ügynökeinek” tevékenységével magyarázzák. *Kilépési nyilatko-zatában* viszont a „külföld” szó, a SZER, a Nemzetőr válságos mumusként szerepel. Mintha az írók és politikusok konfrontáció-ját az említett intézmények ár-mánykodása okozná, és nem belső fejlődésünk törvényszerűségei! Né-hány író kapcsolata külföldi saj-tó- és propaganda-organumokkal, továbbá a „szemzadatos acsarko-dás” veszélyeztetni a megújulást a mai Magyarországon, mely „az évtizedeken át pangó, csak most megújuló Szovjetuniótól eltérően egy egész reformkorszakot tud maga mögött”. Nem hiszek a szem-meknek: „évtizedeken át pangó Szovjetunió” — nem egy iromány sokkal szerényebb megállapítások-miatt szorult ki a legális publikálásból. Persze, a mai Fekete Sándornak utólag pang, ami pang, de még így utólag is igazolja nem utólagos „acsarkodásainkat”. És mit kezdjek az idézet másik felé-vel? Átaludtam volna egy teljes reformkorszakot? Vagy Fekete Sándor, aki Széchenyiről is írt már könyvet, valóban így titulál egy vonatkozó és felemásan meg-valósított gazdasági reformot, melynek irányítói semmitől sem félték annyira, mint a politikai konzekvenciáktól? Ellentétben a mai szovjet megújulási törekvés-sel, mely a politikai és gazdasági struktúrát egyszerre akarná mo-dernizálni, nálunk Fekete Sán-dor reformkorszakában a fő cél a gazdasági hatékonyság növelése volt, a fennálló nomenklatúrának és privilégium-rendszernek hábo-ritatlan megőrzésével egybekötve.

A figyelmes olvasó Fekete Sán-dor írásából arra a következtetés-re juthat, hogy a szerző azért lé-pett ki az írószövetségből, mert az elsőként egy tagja a Szabad Euró-pából és a Nemzetőről üzenget haza. Egyéb érvei ugyanis még ennyire sem vehetők komolyan. Vagy mit felelünk arra a védjára, hogy jó írókat is kibuktattak a választmányból, miközben kevésbé jókat, „ellenzéki érdemeik révén” beválasztottak ugyanoda? Az írószövetség nagy létszámú választ-mánya Darvas és Dobozy ország-lás idején sem csupa Ady Endréről állt; és bár sejtelmem sincs róla, kik kerültek be pusztán „el-lenzéki érdemeik révén” a szövetsé-g vezetésebe, jó néhány névvel szolgálhatnak a korábbi választ-mányok listájáról, akik kizárólag fejbőlintó buzgalmukkal érdemel-ték ki tisztüket. Ezek miért nem sarkallták kilépésre a finnyás Fe-kete Sándort? Bonyolult, rejtélyes lélek: amikor — mint ő maga mondja — betiltották egy darabját és ez ellen nyilvánosan senki sem emelt szót — beleértve persze őt magát is —, akkor nem lépett ki; most, hogy másokat tiltanak be, és ezt az érintettek és a kollégák nem hagyják szó nélkül, rögvést kilép. Ki érti ezt? Vagy hogyan értelmezzük ezt az okfejtést: „Mi-vel a sarzi nélküli írószövetségi tagnak semmiféle befolyása sincs az egyszer már megválasztott tisz-tikar munkájára, legfeljebb két és fél évenként füstölöghet egyet, nincs rá okom, hogy a várható po-litikai színjátékhoz írószövetségi tagként statisztáljak.” De hiszen ezt minden „sarzi nélküli írószö-vetségi tag” mindenkor elmond-hatná. Azt jelentené Fekete Sán-dor szerint a demokrácia, hogy akit nem választottak be a veze-tőségbe, az lépjen ki a szövetség-ből? Engem sem tiszteltek meg a választmányi tagsággal, azt kell mondanom: szerencsére, mert mi-lyen csattanós érveket sugallnék akkor Fekete Sándornak az író-társadalom támogatása nélkül kel-lett mindig is donquijoteskodnom vagy szejkeskednem magam vá-lasztotta pályám védelmében. Mit tanácsol nekem Fekete Sándor? Lépjek ki én is? Keressem őt fel

Artnér Margit: A terasz

valamilyen folyosói szimpóziumon mondván: „Hallod-e, Sándor, mi sarzsínélküliek fogjunk össze, és alapítsunk egy külön bejárattú írószövetséget, jó demokratikusan?”

Ezzel azután vége a viccnek, elérkeztünk a demokratikus kilépők tulajdonképpeni céljához. Miután a régi írószövetségen belül elszigetelődtek, most újat alapítanak, olyat, mely kellemesebb tárgyalópartner a kulturális kormányzat számára. Abban is bizakodhatnak, hogy kedvezőbb anyagi feltételeket tudnak kialakítani, és ily módon magukhoz csalogathatják az efféle érvekre fogékonyabb kollégákat. Fekete állítólag egy nyilatkozatában a pluralizmus növekedését látná az írószövetségek elszaporodásában. A pluralizmus — politikai terminológiánknak ez a legelátkozottabb kategóriája — egyszerre pozitív értékhangsúlyhoz jut. De miféle pluralizmus ez? Egyik oldalán az írók zöme, folyóiratok, kiadványok, műhelyek nélkül, a másik oldalán egy maréknyi demokrata, folyóiratokkal, kiadványokkal, az irodalmi élet perdöntő hatalmi eszközeivel. És hogy ez nemcsak némi kilépők vágyalma, hanem állami megfontolások tárgya is, erre Köpeczi Bélának a Népszabadság január 31-i számában megjelent cikke a bizonyíték. Ebben olvasható, hogy a Művelődési Minisztérium immár nem

tekinti az írószövetséget „az egész magyar íróársadalom képviselőinek és konzultatív szervének”. Ez alig burkolt felszólítás a kilépők címére: megalakíthatják önálló szervezetüket. „Egy folyamat kezdetén tartunk, s ezért nehéz megmondani, hogy a jövőben hogyan alakulnak az irodalmi élet szervezeti keretei.” Egyelőre tehát nem látni még világosan, hogy a kilépők érveik és hatalmi pozícióik latbavetésével át tudják-e törni elszigeteltségüket, legalább annyira, hogy alakuló gyűlésükhöz ne túlhangozatos közmulatság legyen a kísérőzene. Ne feledjük el: olyan emberekről, olyan rétegekről van szó, akik és amelyek elszoktak attól, hogy a nagy nyilvánosság előtt kisebbségben maradjanak. Ez sértettségük fő oka, és jövőben cselekvésüknek is az szabad irányt, hogy milyen akcióit remélhetik a leginkább kisebbségi létük felszámolását. Őket nem elégti ki, hogy kezükben a tényleges hatalom, és nem nyújtja meg a miniszter nagyvonalú bejelentése: „Célunk csak az lehet, hogy az irodalom minden irányzatával tartuk a kapcsolatot, és ezen az úton az írói alkotói munkát és az irodalmi értékek terjesztését szolgáljuk.” Én viszont, aki ezúttal többségben maradtam, boldog volnék, ha eljutnánk idáig. Ha valóban minden irányzat és minden irodalmi érték támogatásra találna.

Az Élet és Irodalom 1987. I. 16-i számában közölte Fekete Sándor *Kilépési nyilatkozat* című írását. Több olyan elmarasztaló megállapítás és vád szerepel ebben az írásban, nevek megjelölése nélkül, melyet bármely tagunkra, bármely választmányi tagunkra, bármely elnökségi tagunkra és tisztségviselőnkre vonatkozathat az egyébként is tájékozatlan — s az efféle írásokkal félretájékoztatott — közvélemény. Csak példaképpen: „a tisztségviselők és elnökségi tagok tekintélyes részének megválasztása bebizonyította, hogy a Választmány zöme olyan útra kíván lépni, amely nem a partneri viszony helyreállítása, hanem egy irracionális politikai kaland felé vezet.”

A sajtótörvény alapján kérjük az alábbiak közlését:

A Fekete Sándor által felhozott ilyen és hasonló vádak sértők és alaptalanok, a vádaskodást visszautasítjuk. A tisztségviselőknél és az elnökségnél nemhogy „tekintélyes része”, a Választmánynak nemhogy „zöme”, de egyetlen tagja sem akar a „politikai kaland felé vezető útra lépni”; ugyanígy általánosságban vissza kell utasítanunk a többi,

LEVÉL

nevek említése nélkül megfogalmazott vádat, amennyiben a cikk írója az alábbi névsorban nem jelöli meg, kit, kiket illet személy szerint a vád.

Az elnökség tagjai: Bárány Tamás, Bertha Bulcsu, Csóóri Sándor, Csurka István, Fodor András, Gálgóczy Erzsébet, Hernádi Gyula, Illa Mihály, Mészöly Miklós, Sánta Ferenc és Simonffy András.

Az Írószövetség tisztségviselői; az Írószövetség elnöke: Cseres Tibor, főtájkára: Veress Miklós, alelnökei: Fekete Gyula és Jókai Anna, titkárai: Annus József, Kalász Márton és Kovács István, ügyvezető titkára: Garamvölgyi Károlyné.

A Választmányi tagok névsora: Annus József, Agh István, Bárány Tamás, Bella István, Bertha Bulcsu, Bertók László, Bodnár György, Buda Ferenc, Czákó Gábor, Czine Mihály, Cseres Tibor, Csiki László, Csóóri Sándor, Csorba

Gyöző, Csurka István, Dobai Péter, Domokos Mátyás, Fekete Gyula, Fodor András, Gálgóczy Erzsébet, Gőncz Árpád, Görgey Gábor, Görömbei András, Gyurkovics Tibor, Hatvani Dániel, Hernádi Gyula, Hubay Miklós, Illa Mihály, Jovánovics Miklós, Jókai Anna, Kalász Márton, Kardos G. György, Karinthy Ferenc, Kertész Ákos, Képes Géza, Kiss Benedek, Kis Pintér Imre, Kovács István, Lakatos István, Lator László, Lázár Ervin, Lengyel Balázs, Mándy Iván, Mezei András, Mészöly Miklós, Mócsár Gábor, Nagy Gáspár, Nadas Péter, Nemes Nagy Ágnes, Páskándi Géza, Rab Zsuzsa, Róza Endre, Sánta Ferenc, Serfőző Simon, Simonffy András, Spiró György, Szakonyi Károly, Szász György, Szederkényi Ervin, Szécsi Margit, Szilágyi Ákos, Takáts Gyula, Tamás Menyhért, Tatay Sándor, Tornai József, Varga Domokos, Vas István, Veress Miklós, Vészi Endre, Weöres Sándor, Zalán Tibor.

A Magyar Írók Szövetsége

Elnöksége